

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2015.01.02>

Piotr FIK

Uczestnik seminarium doktoranckiego w Zakładzie Postępowania Cywilnego
Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Jurysdykcja krajowa w sprawach alimentacyjnych w świetle rozporządzenia Rady (WE) nr 4/2009

Streszczenie

Przedmiotowy artykuł porusza relatywnie ważną, zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia, kwestię jurysdykcji krajowej w sprawach alimentacyjnych. Autor w opracowaniu stara się omówić materialnoprawne podstawy regulacji oraz konsekwencje zmian prawa polskiego.

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne, jurysdykcja krajowa, sprawy alimentacyjne.

1. Uwagi wstępne

W dobie globalizacji i swobody przemieszczania się, ściśle związanej z akcesją Polski do Unii Europejskiej, pojawia się wiele problemów i wątpliwości związanych z ochroną prawną obywateli RP. Problematyka ta dotyczy również kwestii alimentów oraz ustalenia jurysdykcji krajowej w tym zakresie. Niniejsze opracowanie ma na celu przybliżenie kwestii ustalania jurysdykcji krajowej w sprawach alimentacyjnych na kanwie regulacji unijnych. Już na wstępie wskazać należy, że omawiane rozporządzenie nr 4/2009¹ jest aktem prawnym z zakresu współpracy sądowej w sprawach cywilnych, realizowanej przez państwa członkowskie Unii Europejskiej, odnoszącym się nie tylko do materii międzynarodowego prawa alimentacyjnego procesowego, ale także międzynarodowego prawa alimentacyjnego prywatnego (kolizyjnego). Przedmiot regulacji

---

¹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych, Dz.Urz. UE L.2009.7.1.

rozporządzenia nr 4/2009 jest niezwykle szeroki i obejmuje problematykę jurysdykcji krajowej (właściwości międzynarodowej), badania jurysdykcji oraz dopuszczalności postępowania, a nadto skutków zawisłości spraw o to samo roszczenie przed sądami różnych państw członkowskich i spraw wiążących się ze sobą, kwestię prawa właściwego (tylko przez odesłanie), uznawania i wykonalności orzeczeń, dokumentów urzędowych i ugód sądowych, jak również dostępu do wymiaru sprawiedliwości w kontekście prawa do pomocy prawnej i współpracy organów centralnych.

2. Podstawy ustalenia jurysdykcji krajowej w sprawach alimentacyjnych

Rozporządzenie nr 4/2009 pozostaje w ścisłym związku z konwencją haską z 2007 r.² i protokołem haskim³. Wskazać należy, że rozporządzenie nr 4/2009 oraz konwencja haska z 2007 r. i protokół haski są skonstruowane tak, aby możliwe było ich równoległe istnienie i stosowanie w granicach ich przedmiotów regulacji oraz zakresów zastosowania.

Rozporządzenie nr 4/2009 ma zastosowanie we wszystkich państwach członkowskich, jednak pewna specyfika dotyczy Wielkiej Brytanii i Danii. Wielka Brytania początkowo nie przystąpiła do rozporządzenia nr 4/2009, jednakże wolę w tym zakresie wyraziła dopiero po jego przyjęciu. W wypadku Danii stosowanie rozporządzenia nr 4/2009 wynika z art. 3 ust. 2 umowy z 10 października 2005 r. pomiędzy Wspólnotą Europejską a Królestwem Danii w sprawie właściwości sądów oraz uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych⁴ w powiązaniu z art. 68 ust. 1 rozporządzenia nr 4/2009. W stosunku do Danii zastosowanie mają postanowienia rozporządzenia nr 4/2009 dotyczące jurysdykcji krajowej, uznawania, wykonalności i wykonywania orzeczeń, dokumentów urzędowych i ugód sądowych oraz dostępu do wymiaru sprawiedliwości, a przepisy ogólne i końcowe – w zakresie, w którym dotyczą powyższych kwestii. Nie odnoszą się do Danii natomiast regulacje w zakresie prawa właściwego (art. 15 rozporządzenia nr 4/2009) i współpracy między organami centralnymi.

² Decyzja Rady z 9 czerwca 2011 r. w sprawie zatwierdzenia w imieniu Unii Europejskiej Konwencji haskiej z dnia 23 listopada 2007 r. o międzynarodowym dochodzeniu alimentów na rzecz dzieci i innych członków rodziny (2011/432/UE), Dz.Urz. UE L.2011.192.39.

³ Decyzja Rady z 30 listopada 2009 r. w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Protokołu haskiego z dnia 23 listopada 2007 r. o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych (2009/941/WE), Dz.Urz.UE L.2009.331.17.

⁴ Decyzja Rady z 20 września 2005 r. w sprawie podpisania w imieniu Wspólnoty Umowy pomiędzy Wspólnotą Europejską a Królestwem Danii w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (2005/790/WE), Dz.Urz. UE L.2005.299.61.

Data rozpoczęcia stosowania rozporządzenia nr 4/2009 jest istotna w kontekście jego regulacji intertemporalnych (art. 75). W przypadku regulacji jurysdykcyjnych istotne jest to, że przepisy rozporządzenia nr 4/2009 mają zastosowanie do postępowań wszczętych po rozpoczęciu stosowania rozporządzenia nr 4/2009 (art. 75 ust. 1), a więc postępowań wszczętych od 18 czerwca 2011 r. Od tego dnia ocena jurysdykcji krajowej w sprawach alimentacyjnych objętych zakresem zastosowania rozporządzenia nr 4/2009 dokonywana jest na podstawie jego regulacji. Dla ustalenia, kiedy nastąpiło wszczęcie postępowania w rozumieniu art. 75 ust. 1 rozporządzenia nr 4/2009, za miarodajne należy uznać to, kiedy uważa się powództwo za wytoczone przed sądem. W drodze analogii zastosowanie powinien tu mieć art. 9 rozporządzenia nr 4/2009.

Jurysdykcja krajowa w sprawach alimentacyjnych została uregulowana w przepisach art. 3–8 oraz art. 14 rozporządzenia nr 4/2009. Rozporządzenie nr 4/2009 normuje jurysdykcję krajową – w sprawach alimentacyjnych wykazujących element zagraniczny w sposób uniwersalny i wobec tego (z wyjątkiem art. 14) wyłącza zupełnie stosowanie regulacji prawa krajowego państw członkowskich. Wskazać należy, że w rozporządzeniu nr 4/2009 brak odpowiednika art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 44/2001⁵, stanowiącego, że – z zastrzeżeniem pewnych wyjątków – jurysdykcję krajową należy ustalać na podstawie prawa krajowego państwa członkowskiego forum w sytuacji, w której pozwany nie ma miejsca zamieszkania w żadnym państwie członkowskim. W rozporządzeniu nr 4/2009 nie ma także odpowiednika art. 7 i 14 rozporządzenia nr 2201/2003⁶, które nakazują oceniać jurysdykcję krajową według prawa krajowego państwa członkowskiego w sytuacji, w której w danej sprawie żaden sąd państwa członkowskiego nie ma jurysdykcji na podstawie art. 3, 4 i 5 rozporządzenia nr 2201/2003 (sprawy małżeńskie) lub na podstawie art. 8–13 rozporządzenia nr 2201/2003 (sprawy z zakresu odpowiedzialności rodzicielskiej)⁷.

W komentowanym zakresie rozporządzenie nr 4/2009 zawiera przepisy ogólne (art. 3), uregulowanie dotyczące umów jurysdykcyjnych (art. 4) i wdania się pozwanego w spór (art. 5), postanowienia o tzw. jurysdykcji dodatkowej (art. 6) oraz jurysdykcji koniecznej (art. 7), jak również normuje w sposób szczególny wypadek, w którym chodzi o zmianę orzeczenia wydanego w państwie członkowskim lub w państwie będącym stroną protokołu haskiego (art. 8), oraz

⁵ Rozporządzenie Rady (WE) NR 44/2001 z 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.Urz. UE L.2001.12.1, Wyd.Spec. UE.19.04.42.

⁶ Rozporządzenie Rady (WE) NR 2201/2003 z 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, Dz.Urz. UE L.2003.338.1, Wyd.Spec. UE.19.06.243.

⁷ P. Grzegorzcyk, R. Morek, M. Pilich, P. Rylski, R.W. Sikorski, K. Weitz, M. Wojewoda, P. Grzegorzcyk, K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, Lexis/el.2014.

obejmuje środki tymczasowe i zabezpieczające (art. 14). Zaznaczyć należy, że nie ma w rozporządzeniu nr 4/2009 odpowiednika regulacji jurysdykcji w wypadku wielości pozwanych (art. 6 pkt 1 konwencji brukselskiej⁸ i rozporządzenia nr 44/2001), powództwa wzajemnego (art. 6 pkt 3 konwencji brukselskiej i rozporządzenia nr 44/2001 oraz art. 4 rozporządzenia nr 2201/2003).

Kluczowe znaczenie ma łącznik zwykłego pobytu, a nadto wykorzystywany jest łącznik obywatelstwa, który zastąpiono łącznikiem *domicile* w odniesieniu do tych państw członkowskich, które ów łącznik wykorzystują w sprawach („kwestiach”) rodzinnych (art. 2 ust. 3). Przepisy rozporządzenia nie zawierają ani określenia pojęcia zwykłego pobytu, ani nie odsyłają w tym zakresie do prawa krajowego państw członkowskich. Pojęcie to podlega więc wykładni autonomicznej. Wskazać należy, że dla ustalenia zwykłego pobytu decydujące znaczenie mają okoliczności natury faktycznej, zaś bez wątpienia element woli (zamiaru) danej osoby nie jest konieczny dla ustanowienia zwykłego pobytu w danym miejscu. Miejsce zwykłego pobytu to miejsce, w którym znajduje się główny punkt (ośrodek) więzi danej osoby i jej stosunków życiowych, tj. centrum jej egzystencji. Uwzględnić trzeba w tym zakresie okoliczności natury osobistej (rodzinnej) i zawodowej. Czynnikiem czasu (okres trwania pobytu w danym miejscu) może być brany pod uwagę przy ocenie, czy określone miejsce jest miejscem zwykłego pobytu, jednak nie należy traktować upływu jakiegoś okresu jako uniwersalnego kryterium, lecz zawsze brać pod uwagę okoliczności konkretnego wypadku. Łącznik miejsca stałego pobytu powstał jako remedium na wady łącznika miejsca zamieszkania⁹. Aktualnie posiada on pierwszoplanową pozycję zarówno w konwencjach (wielostronnych oraz dwustronnych), jak i w rozporządzeniach dotyczących międzynarodowego prawa rodzinnego. Łącznik miejsca stałego pobytu wyparł niemal całkowicie zamieszkanie. Do wystąpienia tego powiązania wymagana jest „stałość” pobytu. Po pierwsze, krótki i przejściowy pobyt (np. urlop) nie posiada przymiotu pobytu stałego¹⁰. Po drugie, nie posiada cech stałego pobytu przebywanie na terytorium danego państwa wynikające z wykonywania obowiązków określonego rodzaju, przy założeniu, że czas jego trwania jest z góry określony, przy czym – jak się podkreśla – nie może też być nadmiernie długi. W doktrynie przyjęto, że tę nadmierność wyznacza granica rocznego pobytu danej osoby w państwie, w którym np. wykonuje się pracę zarobkową¹¹. Jest to równoznaczne z przyjęciem, że osoba wyjeżdżająca za granicę na okres dłuższy niż rok zyskuje automatycznie w danym kraju miejsce stałego pobytu. W żaden jednak sposób nie uzasadniono, dlaczego decydują-

⁸ Konwencja brukselska z 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.Urz. WE 1998 C 27/1.

⁹ P. Fik, P. Staszczuk, *Prawo właściwe dla zobowiązań umownych – rozporządzenie (WE) nr 593/2008 (Rzym I). Komentarz*, Lexis/el.2014.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ P. Grzegorzcyk i in., *Europejskie...*, Lexis/el.2014.

ce znaczenie do nabycia nowego miejsca stałego pobytu należy przypisać akurat upływowi rocznego okresu przebywania na terytorium danego państwa¹². W polskiej doktrynie prawa prywatnego międzynarodowego za miejsce stałego pobytu uważa się miejsce, w którym ześrodkowana jest aktywność życiowa danej osoby. Innymi słowy, o stałości pobytu – poza upływem określonego czasu (i jednocześnie na skutek jego upływu) – proponuje się mówić tylko wówczas, gdy dana osoba na terytorium konkretnego państwa posiada swoje centrum życiowe¹³. W praktyce jednak oznacza to utożsamianie miejsca stałego pobytu z miejscem zamieszkania. Tymczasem konieczność odróżnienia pojęcia zamieszkania od stałego pobytu może się okazać w przyszłości kluczowa z punktu widzenia polskiego prawa prywatnego międzynarodowego. Ustawa – Prawo prywatne międzynarodowe z 2011 r.¹⁴ wprowadza oba powiązania, choć zgodnie z ogólnymi tendencjami w tej dziedzinie prawa poprawniejsze wydaje się zastąpienie łącznika zamieszkania łącznikiem stałego pobytu¹⁵.

W zakresie obywatelstwa należy kierować się zasadą, że o tym, czy dana osoba ma obywatelstwo określonego państwa członkowskiego, decyduje wyłącznie prawo tego państwa. Rozporządzenie nie rozstrzyga, w jaki sposób należy oceniać wypadki osób, które posiadają obywatelstwo kilku państw, w tym kilku państw członkowskich. Należy przyjąć, że sąd przy ocenie, czy dana osoba ma obywatelstwo określonego państwa (np. państwa członkowskiego forum), nie powinien badać efektywności danego obywatelstwa strony, lecz poprzestać na ocenie natury formalnej, a więc ograniczyć się do zbadania, czy w konkretnym wypadku strona ma obywatelstwo relewantnego państwa członkowskiego¹⁶. Jeżeli okaże się, że strona ma obywatelstwo więcej niż jednego państwa członkowskiego, wówczas każde z nich należy traktować równorzędnie z punktu widzenia regulacji jurysdykcyjnych rozporządzenia nr 4/2009. Wśród zalet tego łącznika wymienia się najczęściej intensywność więzi łączącej daną osobę przez obywatelstwo z prawem określonego państwa. Wskazuje się ponadto na większą jednoznaczność tego powiązania w porównaniu do pozostałych łączników personalnych, a co za tym idzie – większą pewność przy badaniu istnienia między daną osobą a konkretnym państwem tego typu powiązania. Łącznik obywatelstwa odznacza się większą stabilnością niż pozostałe łączniki personalne w tym znaczeniu, że jego zmiana nie zależy wyłącznie od woli osoby zainteresowanej¹⁷. Podnosi się także, że łatwiej jest udowodnić istnienie obywatelstwa niż

¹² P. Fik, P. Staszczuk, *Prawo właściwe dla zobowiązań umownych...*, Lexis/el.2014.

¹³ B. Trocha, *Czy potrzebna jest reforma łącznika miejsca zamieszkania w europejskim prawie procesowym cywilnym?*, „Polski Proces Cywilny” 2012, nr 4, Lexis/el.2014.

¹⁴ Ustawa z 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe, Dz.U. 2011.80.432.

¹⁵ A. Juryk, *Alimenty w prawie prywatnym międzynarodowym*, Lexis/el.2014.

¹⁶ P. Fik, P. Staszczuk, *Prawo właściwe dla zobowiązań pozaumownych – rozporządzenie (WE) nr 864/2007 (Rzym II). Komentarz*, Lexis/el.2014.

¹⁷ Ibidem.

pozostałych łączników personalnych. Zabezpiecza on także interesy państwa o licznej emigracji, skoro jest stosowany także do osób, które opuściły kraj ojczysty i osiedliły się za granicą, nie zmieniając jednak swojego obywatelstwa. Z kolei przeciw temu powiązaniu podnosi się, że nie zawsze uwzględnia ono rzeczywiste centrum życiowe danej osoby, ponieważ odnosi się wyłącznie do więzi prawnej często niewidocznej dla otoczenia. Współcześnie można także zaobserwować znaczne osłabienie więzi wynikającej z obywatelstwa w związku z ciągłym wzrostem przemieszczania się ludzi na stałe, przede wszystkim wewnątrz UE¹⁸.

Łącznik obywatelstwa zostaje zastąpiony łącznikiem *domicile* w odniesieniu do tych państw, które ten łącznik wykorzystują w sprawach („kwestiach”) rodzinnych (art. 2 ust. 3 rozporządzenia nr 4/2009). Niestety, w polskiej wersji językowej rozporządzenia łącznik *domicile* został niepotrzebnie i błędnie przetłumaczony jako „miejsce stałego zamieszkania” W państwach *common law domicile* wyraża związek z określonym obszarem prawnym (*law district*) lub z określonym systemem prawnym (*legal system*), a nie – jak to jest w wypadku zamieszkania – z określonym miejscem¹⁹.

W art. 3 rozporządzenia nr 4/2009 uregulowane zostały cztery podstawy jurysdykcji krajowej w sprawach alimentacyjnych, które mają charakter alternatywny, tzn. są całkowicie równorzędne, niezależne, a nadto nie ma między nimi hierarchii. Gdy w konkretnej sprawie w odniesieniu do różnych państw członkowskich spełnione są poszczególne podstawy jurysdykcji wskazane w art. 3 rozporządzenia nr 4/2009, strona inicjująca postępowanie ma prawo wyboru państwa członkowskiego, w którym zostanie ono wszczęte. Przepis art. 3 reguluje nie tylko jurysdykcję krajową, ale także właściwość miejscową konkretnego sądu i w tym zakresie wyłącza także stosowanie krajowych reguł co do właściwości miejscowej. W płaszczyźnie właściwości miejscowej sądu strona, która inicjuje postępowanie, może mieć możliwość wyboru między różnymi sądami w tym samym państwie członkowskim, jeżeli w państwie tym zlokalizowane są co najmniej dwie z podstaw jurysdykcji wskazanych w art. 3 rozporządzenia nr 4/2009, a sprawa alimentacyjna będzie wykazywać element zagraniczny uzasadniający stosowanie rozporządzenia nr 4/2009 (np. gdy w danym państwie członkowskim zarówno wierzyciel, jak i dłużnik alimentacyjny będą mieć zwykły pobyt, ale będą obywatelami innego państwa członkowskiego lub też państwa trzeciego).

Zgodnie z art. 3 lit. a rozporządzenia nr 4/2009 w sprawie dotyczącej zobowiązania alimentacyjnego właściwy jest sąd miejsca zwykłego pobytu pozwanego. Przez pozwanego należy rozumieć tu każdą osobę, przeciwko której skierowane jest żądanie w postępowaniu mającym za przedmiot zobowiązanie alimentacyjne.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ P. Fik, P. Staszczuk, *Prawo właściwe dla zobowiązań umownych...*, Lexis/el.2014.

W myśl art. 3 lit. b rozporządzenia właściwy jest także sąd miejsca zwykłego pobytu wierzyciela. Przez wierzyciela trzeba tu rozumieć tylko osobę fizyczną, której należne są świadczenia alimentacyjne lub która występuje z roszczeniem o takie świadczenie (art. 2 ust. 1 pkt 10 rozporządzenia nr 4/2009). Wskazać należy bez wątpienia, że sąd miejsca zwykłego pobytu wierzyciela alimentacyjnego ma lepsze możliwości ustalenia okoliczności, które decydują o potrzebach uprawnionego do alimentów, miarodajnych przy ocenie, jaki ma być wymiar świadczeń alimentacyjnych²⁰. W sprawie alimentacyjnej właściwy może być również sąd, który zgodnie ze swoim prawem („prawem sądu”) ma jurysdykcję do prowadzenia postępowania dotyczącego statusu osoby, w przypadku gdy sprawa dotycząca zobowiązań alimentacyjnych jest związana z tym postępowaniem, chyba że jurysdykcja ta wynika tylko z obywatelstwa jednej ze stron (art. 3 lit. c rozporządzenia nr 4/2009). Chodzi tu o tzw. jurysdykcję pochodną, uzasadnioną celowością koncentracji powiązanych postępowań w interesie zainteresowanych stron i sądu. Po pierwsze, prawo państwa członkowskiego forum musi przewidywać możliwość łącznego rozpoznania i załatwienia w jednym postępowaniu sprawy dotyczącej „statusu osoby” i zobowiązania alimentacyjnego. Po drugie, sąd państwa członkowskiego forum musi mieć – zgodnie ze swoim prawem – jurysdykcję krajową i być właściwy w sprawie dotyczącej statusu osoby. W grę wchodzi tu odwołanie nie tylko do prawa krajowego państwa członkowskiego, ale także do wiążących go umów międzynarodowych i – w zakresie, w którym istnieją – regulacji unijnych²¹. Oznacza to, że w tym kontekście w sprawach małżeńskich niemajątkowych w pierwszej kolejności właściwe są regulacje rozporządzenia nr 2201/2003 (art. 3–5), a pozostałe regulacje tylko w granicach, o których mowa w art. 7 w zw. z art. 6 rozporządzenia nr 2201/2003. Z kolei w sprawach, które dotyczą pochodzenia dziecka i przysposobienia – wobec braku regulacji unijnych – właściwe będą unormowania umów międzynarodowych, a w sytuacji ich braku – przepisy prawa krajowego (w Polsce por. art. 1103² k.p.c.)²².

Po trzecie, jurysdykcja sądu państwa członkowskiego forum w sprawie dotyczącej statusu osoby nie może wynikać tylko z obywatelstwa jednej ze stron. Wątpliwości może budzić to, czy zastrzeżenie dotyczy treści normy jurysdykcyjnej, która uznaje za wystarczające dla ustanowienia jurysdykcji obywatelstwo jednej ze stron, czy też dotyczy konkretnego stanu faktycznego, w którym związek sprawy dotyczącej statusu osoby sprowadza się do tego, że jedna ze stron ma obywatelstwo państwa członkowskiego forum. Należy opowiedzieć się za drugim stanowiskiem – istnieniu jurysdykcji dla zobowiązania alimentacyjnego

²⁰ P. Grzegorzczak i in. *Europejskie...*, Lexis/el.2014.

²¹ J. Farengolm, *Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych. Komentarz*, Lexis/el.2014.

²² P. Grzegorzczak i in. *Europejskie...*, Lexis/el.2014.

nie stoi zatem na przeszkodzie fakt, że regulacja, z której sąd państwa członkowskiego forum wywodzi swoją jurysdykcję w sprawie dotyczącej statusu osoby, przewiduje jako łącznik obywatelstwo jednej ze stron, jeżeli np. także druga strona ma obywatelstwo tego państwa²³. Tym bardziej nie ma podstaw do wyłączenia stosowania w sprawie alimentacyjnej podstawy jurysdykcji wskazanej w art. 3 lit. c rozporządzenia nr 4/2009, jeżeli jurysdykcja sądu państwa członkowskiego forum będzie wynikać z obywatelstwa obu stron bądź podstawy jurysdykcji nawiązującej do innego łącznika niż obywatelstwo albo wymagającej obok obywatelstwa dodatkowo innego jeszcze łącznika.

Wskazać należy, że rozporządzenie nr 4/2009 przewiduje możliwość zawierania umów jurysdykcyjnych (art. 4) oraz ustanowienia jurysdykcji wskutek wdania się pozwanego w spór (art. 5). Umowa stron w świetle art. 4 rozporządzenia nr 4/2009 może mieć za przedmiot jednocześnie jurysdykcję krajową i właściwość miejscową konkretnego sądu bądź też ograniczać się tylko do jurysdykcji krajowej²⁴. Możliwość wyboru przez strony sądu lub sądów państw członkowskich została w art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 4/2009 ograniczona tylko do tych państw członkowskich, z którymi strony lub jedna z nich mają określone związki. Strony mogą zatem wybrać sąd lub sądy państwa członkowskiego, w którym jedna z nich ma zwykły pobyt (art. 4 ust. 1 lit. a), sąd lub sądy państwa członkowskiego, którego obywatelem jest jedna z nich (art. 4 ust. 1 lit. b), a w wypadku zobowiązań alimentacyjnych między małżonkami lub byłymi małżonkami (także) sąd, który jest właściwy między nimi w sprawie małżeńskiej (art. 4 ust. 1 lit. c (i)), lub też sąd lub sądy państwa członkowskiego, w którym małżonkowie przynajmniej przez rok mieli swój ostatni wspólny zwykły pobyt (art. 4 ust. 1 lit. c (ii)). Przesłanki określone w art. 4 ust. 1 lit. a, b lub c rozporządzenia nr 4/2009 muszą być spełnione w chwili zawarcia umowy jurysdykcyjnej lub w chwili wytoczenia powództwa (art. 4 ust. 1 zd. drugie rozporządzenia nr 4/2009). Chwilę wytoczenia powództwa w tym kontekście należy oceniać według przepisu art. 9 rozporządzenia nr 4/2009.

Regulacja dotycząca umów jurysdykcyjnych nie ma zastosowania w wypadku sporu dotyczącego zobowiązań alimentacyjnych wobec dzieci poniżej 18 roku życia (art. 4 ust. 3 rozporządzenia nr 4/2009). Umowa jurysdykcyjna w sprawie alimentacyjnej zgodnie z art. 4 ust. 2 rozporządzenia nr 4/2009 może być zawarta tylko na piśmie, przy czym przekazanie informacji za pomocą środków elektronicznych, umożliwiające trwałe zapis takiej umowy, uznaje się za równoważne formie pisemnej²⁵. Nie jest zatem dopuszczalne zawarcie umowy jurysdykcyjnej w formie ustnej, potwierdzonej na piśmie lub odpowiadającej praktyce przyjętej między stronami, aczkolwiek, jak się wydaje, trudno sobie wyobrazić, aby tego rodzaju formy mogły odgrywać jakąkolwiek rolę w wypadku

²³ Ibidem.

²⁴ P. Fik, P. Staszczuk, *Prawo właściwe dla zobowiązań poza umownych...*, Lexis/el.2014.

²⁵ P. Grzegorzcyk i in. *Europejskie...*, Lexis/el.2014.

zobowiązań alimentacyjnych. Jeśli strony nie postanowią inaczej, jurysdykcja wynikająca z umowy jurysdykcyjnej ma charakter wyłączny (art. 4 ust. 1 zd. trzecie rozporządzenia nr 4/2009). Wyłączny charakter jurysdykcji umownej oznacza, że zostają derogowane inne podstawy jurysdykcji wynikające z rozporządzenia nr 4/2009. Nie ma to jedynie zastosowania do podstawy jurysdykcji wynikającej z wdania się pozwanego w spór (art. 5 rozporządzenia nr 4/2009). Tylko wtedy, gdy strony wyraźnie tak postanowią, jurysdykcja wynikająca z umowy stron będzie miała charakter niewyłączny, wobec czego strony będą mogły powoływać się na nią obok podstaw jurysdykcji wynikających z innych postanowień rozporządzenia nr 4/2009²⁶.

Zgodnie z art. 5 rozporządzenia nr 4/2009, niezależnie od jurysdykcji wynikającej z innych przepisów rozporządzenia sąd państwa członkowskiego uzyskuje jurysdykcję, jeżeli pozwany wda się w spór przed tym sądem. Nie dotyczy to jedynie sytuacji, w której pozwany wdaje się w spór w celu podniesienia zarzutu braku jurysdykcji.

Niniejsze opracowanie nie pozwala na szczegółowe odniesienie się do wszystkich uregulowań omawianego rozporządzenia, jednakże zwrócić należy uwagę na art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 4/2009. Zgodnie z tym przepisem, jeżeli zostało wydane orzeczenie w państwie członkowskim lub w państwie będącym stroną konwencji haskiej z 2007 r., w którym to państwie wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu, dłużnik dopóty nie może w żadnym innym państwie członkowskim wszcząć postępowania w celu zmiany orzeczenia lub wydania nowego orzeczenia, dopóki wierzyciel nadal ma miejsce zwykłego pobytu w tym państwie, w którym wydano orzeczenie. Przedstawione unormowanie nie stanowi wprost, że sąd państwa, w którym zapadło pierwsze orzeczenie, ma jurysdykcję do zmiany orzeczenia albo do wydania nowego orzeczenia, lecz rozstrzyga jedynie w sposób negatywny o jurysdykcji sądów innych państw członkowskich. Wydaje się, że sens wskazanej regulacji polega na tym, by w możliwie najszerszy sposób chronić wierzyciela alimentacyjnego, który uzyskał już orzeczenie, przed koniecznością podejmowania obrony w sprawie o zmianę tego orzeczenia bądź też o wydanie nowego orzeczenia w państwie członkowskim, w którym nie ma on miejsca zwykłego pobytu. Dotyczy ona wyłącznie sytuacji, w której z powodztwem o zmianę orzeczenia albo o wydanie nowego orzeczenia wystąpiłby dłużnik alimentacyjny, a nie stosuje się jej, gdy powodztwo takie złożyłby wierzyciel alimentacyjny. Żądanie dłużnika alimentacyjnego może zmierzać do obniżenia alimentów, które ma obowiązek świadczyć wierzycielowi alimentacyjnemu, lub do ustalenia, że nie ciąży na nim już zobowiązanie alimentacyjne względem wierzyciela. Trafnie postuluje się stosowanie wskazanej regulacji, gdy żądanie dłużnika alimentacyjnego dotyczyłoby zmiany dokumentu urzędowego lub ugody sądowej w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 2 lub 3 rozporządzenia nr

---

²⁶ Ibidem.

4/2009, co oznacza, że – w warunkach określonych w art. 8 ust. 1 rozporządzenia 4/2009 – zmiana taka w drodze postępowania sądowego może nastąpić tylko w tym państwie członkowskim lub w tym państwie będącym stroną konwencji haskiej z 2007 r., w którym sporządzono dokument urzędowy albo zawarto ugodę.

Przepis art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 4/2009 ma zastosowanie, gdy wierzyciel miał zwykły pobyt w państwie członkowskim lub państwie będącym stroną konwencji haskiej z 2007 r. w chwili, w której sąd tego państwa wydawał orzeczenie, i nadal w tym państwie ma zwykły pobyt. Nie jest jasne, czy musi chodzić o nieprzerwany zwykły pobyt wierzyciela alimentacyjnego w tym państwie od chwili wydania orzeczenia do chwili obecnej, czy też w grę wchodzi także przerwanie tego zwykłego pobytu, jeżeli obecnie ów wierzyciel znowu ma zwykły pobyt w tym państwie. Użycie słowa „nadal” sugeruje, że chodzi o nieprzerwany zwykły pobyt. Założeniem jest także posiadanie przez sąd państwa, w którym wierzyciel ma nadal zwykły pobyt, jurysdykcji do zmiany orzeczenia albo wydania nowego orzeczenia. W takiej sytuacji sąd żadnego innego państwa członkowskiego nie może orzec o zmianie orzeczenia albo też wydać nowego orzeczenia na wniosek dłużnika alimentacyjnego, chyba że wystąpi jedna z okoliczności, o których mowa w art. 8 ust. 2 lit. a–d rozporządzenia nr 4/2009. Wskazane ograniczenie postępowania nie ma więc zastosowania, gdy strony, zgodnie z art. 4 rozporządzenia nr 4/2009, umówiły się o jurysdykcję sądów państwa członkowskiego innego niż państwo, w tym państwo członkowskie, w którym wierzyciel alimentacyjny ma zwykły pobyt (art. 8 ust. 2 lit. a). Analogiczny skutek ma ewentualne wdanie się pozwanego wierzyciela alimentacyjnego w spór przed sądem tego innego państwa członkowskiego bez podniesienia zarzutu braku jego jurysdykcji, zgodnie z art. 5 rozporządzenia nr 4/2009 (art. 8 ust. 2 lit. b). Podobnie art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 4/2009 jest wyłączony, gdy właściwy organ państwa pochodzenia będącego stroną konwencji haskiej z 2007 r. nie może wykonywać jurysdykcji w celu zmiany orzeczenia lub wydania nowego orzeczenia albo gdy odmawia wykonywania jurysdykcji w tym celu (art. 8 ust. 2 lit. c), jak również, gdy orzeczenie wydane w tym państwie nie może być uznane lub podlegać stwierdzeniu wykonalności w państwie członkowskim, w którym rozważana jest możliwość wszczęcia postępowania w celu zmiany orzeczenia lub też wydania nowego orzeczenia (art. 8 ust. 2 lit. d).

Sąd państwa członkowskiego, w którym wierzyciel alimentacyjny nie ma zwykłego pobytu, a do którego wpłynął wniosek dłużnika alimentacyjnego o zmianę orzeczenia albo o wydanie nowego orzeczenia, bierze pod uwagę z urzędu zarówno ograniczenie postępowania, o którym mowa w art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 4/2009, jak i odstępstwa od niego określone w art. 8 ust. 2 rozporządzenia nr 4/2009.

Po uzyskaniu przez UE na podstawie Traktatu Amsterdamskiego, który wszedł w życie 1 maja 1999 r., kompetencji do stanowienia prawa prywatnego międzynarodowego, normy kolizyjne zaczęły się pojawiać także w aktach prawa

unijnego. Dotyczy to przede wszystkim rozporządzeń unijnych. Rozporządzeniu przysługuje pierwszeństwo przed regulacjami krajowymi państw członkowskich. Nie wymaga ono implementacji do prawa krajowego. Zasada pierwszeństwa (prymatu, supremacji, nadrzędności) prawa unijnego przed prawem krajowym ma nieograniczony zasięg. Dotyczy ona zarówno norm zawartych w prawie pierwotnym, jak i w prawie wtórnym²⁷. Funkcjonalnie z pierwszeństwem wiąże się bezpośrednia skuteczność norm prawa unijnego. Dominuje pogląd, że normy zawarte w przepisach rozporządzeń unijnych są generalnie bezpośrednio skuteczne. Ponadto, zgodnie z zasadą efektywności prawa unijnego, na każdym sądzie spoczywa obowiązek jego stosowania przed prawem krajowym.

Miejsce prawa unijnego w polskim porządku prawnym określa art. 91 Konstytucji RP. Pojęcia „bezpośrednie stosowanie” prawa wspólnotowego oraz „pierwszeństwo” użyte w art. 91 ust. 1–3 Konstytucji RP należy rozumieć jako bezpośrednią skuteczność norm tego prawa w znaczeniu przyjętych w orzecznictwie ETS. Oznacza to, że sędzia polski – począwszy od 18 czerwca 2011 r., który wyznacza początek stosowania rozporządzenia alimentacyjnego – musi stosować rozporządzenie przed ustawą o p.p.m. z 2011 r. oraz częścią IV k.p.c.²⁸ Z punktu widzenia praktyki dużo ważniejsze jest jednak ustalenie relacji między rozporządzeniem alimentacyjnym a innymi aktami unijnymi oraz umowami międzynarodowymi dotyczącymi spraw uregulowanych w rozporządzeniu alimentacyjnym. Ustawa o p.p.m. z 2011 r. nie reguluje samodzielne prawa właściwego dla alimentów, odsyłając – niezbyt zresztą precyzyjnie – do rozporządzenia alimentacyjnego, a przepisy zawarte w k.p.c., dotyczące jurysdykcji oraz skuteczności zagranicznych orzeczeń w relacjach między państwami członkowskimi UE, zostały zastąpione przez rozporządzenie brukselskie I z chwilą uzyskania przez Polskę członkowska w UE.

Zgodnie z art. 68 ust. 1 rozporządzenia alimentacyjnego zmienia ono przepisy rozporządzenia brukselskiego I w zakresie zobowiązań alimentacyjnych. Ponadto – w myśl art. 68 ust. 2 – zastępuje w zakresie zobowiązań alimentacyjnych rozporządzenie nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 21 kwietnia 2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych. Nie dotyczy to jednak europejskich tytułów egzekucyjnych w zakresie zobowiązań alimentacyjnych wydanych w państwie członkowskim niebędącym stroną protokołu haskiego z 2007 r.

Zgodnie z art. 68 ust. 3 i 4 rozporządzenie alimentacyjne nie narusza stosowania:

- 1) dyrektywy Rady 2003/8/WE z 27 stycznia 2003 r. w celu usprawnienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sporach transgranicznych poprzez ustanowienie minimalnych wspólnych zasad odnoszących się do pomocy prawnej w sporach o tym charakterze, z wyłączeniem rozdziału V rozporzą-

²⁷ J. Farengolm, *Rozporządzenie...*, Lexis/el.2014.

²⁸ J. Ciszewski, T. Erciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, Lexis/el.2014.

- dzenia alimentacyjnego regulującego samodzielnie na potrzeby spraw alimentacyjnych kwestie dostępu do wymiaru sprawiedliwości, oraz
- 2) dyrektywy 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych.

3. Zakończenie

Podsumowując, wskazać należy, że unifikację praw dla alimentów wynikających ze stosunków rodzinnych zapoczątkowała konferencja haska. Można powiedzieć, że na skutek pojawienia się nowych aktów prawnych opracowanych przez organy UE oraz konferencji haskiej doszło do „wtórnej” unifikacji praw w zakresie alimentów, zwłaszcza na rzecz dzieci – ze względu na ich międzynarodową ochronę. Z uwagi jednak na wykorzystywaną szeroko możliwość składania zastrzeżeń, okazała się ona w praktyce pozorna. W zasadzie bowiem każde państwo, które do niej przystąpiło, ma nieco inną, własną wersję konwencji. Dzięki rozporządzeniu alimentacyjnemu od 2011 r. w niemalże całej Europie jest stosowana jednakowa wersja protokołu haskiego. Ponadto nie przewiduje on możliwości składania jakichkolwiek zastrzeżeń. Jest to gwarancja realnej unifikacji w europejskiej skali w zakresie wskazania prawa właściwego dla wszystkich rodzajów zobowiązań alimentacyjnych. Nieuzasadnionym jednakże byłoby stwierdzenie, że obowiązujące rozporządzenie nie jest regulacją pełną i całościową. Podkreślić trzeba, że ciągle zmiany społeczne, również polityczne, będą miały wpływ na obowiązywanie rozporządzenia, zaś ciągle pojawiające się problemy interpretacyjne w stosunkach transgranicznych nie zwalniają unijnego legislatora od dopasowywania regulacji do obowiązujących realiów.

Bibliografia

Pozycje książkowe i artykuły

- Ciszewski J., Ereciński T., Grzegorzczak P., Weitz K., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, Lexis/el.2014.
- Farengolm J., *Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych. Komentarz*, Lexis/el.2014.
- Fik P., Staszczak P., *Prawo właściwe dla zobowiązań umownych – rozporządzenie (WE) nr 593/2008 (Rzym I). Komentarz*, Lexis/el.2014.
- Fik P., Staszczak P., *Prawo właściwe dla zobowiązań pozaumownych – rozporządzenie (WE) nr 864/2007 (Rzym II). Komentarz*, Lexis/el.2014.

- Geimer R., „Law making” in Europa. *Bemerkungen zur justiziellen Zusammenarbeit*, [w:] *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci profesora Tadeusza Erecińskiego*, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011.
- Grzegorzczak P., Rylski P., Weitz K., *Przegląd orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z zakresu europejskiego prawa procesowego cywilnego (2003–2008)*, KPP 2009, z. 3.
- Grzegorzczak P., Rylski P., Weitz K., *Przegląd orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z zakresu europejskiego prawa procesowego cywilnego (2009–2010)*, KPP 2011, z. 3.
- Grzegorzczak P., Morek R., Pilich M., Rylski P., Sikorski R.W., Weitz K., Wojewoda M., *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, Lexis/el.2014.
- Jakubecki A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2010.
- Jędrzejewska M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, t. 1, Warszawa 2009.
- Juryk A., *Alimenty w prawie prywatnym międzynarodowym*, Lexis/el.2014.
- Trocha B., *Czy potrzebna jest reforma łącznika miejsca zamieszkania w europejskim prawie procesowym cywilnym?*, „Polski Proces Cywilny” 2012, nr 4, Lexis/el.2014.
- Weitz K., *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005.
- Weitz K., *Jurysdykcja krajowa w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w prawie wspólnotowym*, KPP 2007, z. 1.
- Weitz K., *Kilka uwag o wdaniu się w spór jako podstawie jurysdykcji krajowej w sprawach cywilnych i handlowych w prawie wspólnotowym*, Pal. 2006, nr 7–8.
- Weitz K., *O jurysdykcji krajowej w postępowaniu zabezpieczającym w świetle konwencji lugańskiej i prawa wspólnotowego*, PS 2003, nr 10.
- Weitz K., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część czwarta. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Część piąta. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, t. 5, Warszawa 2009.

Domestic Jurisdiction in Matters Relating to Maintenance of Council Regulation (EC) No 4/2009

Summary

The present article moves relatively important both from a theoretical and practical point of view, the issue of national jurisdiction in matters relating to maintenance. Author in the study tries to discuss the substantive basis adjustment and the consequences of changes in Polish law.

Keywords: civil proceedings, domestic jurisdiction, the matter of maintenance.